

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ

Факультет геоінформаційних систем та управління територіями

(повне найменування інституту, назва факультету)

Кафедра геоінформатики і фотограмметрії

(повна назва кафедри)

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до дипломного проекту (роботи)

освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр»

(освітньо-кваліфікаційний рівень)

на тему:

«Чорнобильська зона відчуження як дестинація темного туризму»

Виконала: студентка 4 курсу, групи ТУР-20

Напряму підготовки:

24 «Сфера обслуговування»

спеціальності:

242 «Туризм»

(шифр і назва напряму підготовки, спеціальності)

Рибальченко А.В.

(прізвище та ініціали)

Керівник ст. викладач Кучеренко Н.М.

(прізвище та ініціали)

Рецензент

(прізвище та ініціали)

Київ - 2024 року

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ ПРО «ТЕМНИЙ» ТУРИЗМ	7
1.1. Поняття «темного» туризму	7
1.2. Класифікація «темного» туризму	9
1.3. Туристичні дестинації «темного» туризму в Україні	15
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН «ТЕМНОГО» ТУРИЗМУ У ЧОРНОБИЛЬСЬКІЙ ЗОНІ ВІДЧУЖЕННЯ	20
2.1. Стан ринку туристичних послуг в Чорнобильській зоні відчуження.....	20
2.2. Ресурсний потенціал Чорнобиля	24
РОЗДІЛ 3. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ «ТЕМНОГО» ТУРИЗМУ В ЧОРНОБИЛЬСЬКІЙ ЗОНІ ВІДЧУЖЕННЯ ..	30
3.1. Проблеми розвитку «темного» туризму та шляхи вирішення їх	30
3.2. Організація подорожей до Чорнобильської зони відчуження	31
3.3. Проектування нового екскурсійного маршруту «темного» туризму в зоні відчуження	34
Висновки до 3 розділу	41
ВИСНОВКИ	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	44
ДОДАТОК А	46
ДОДАТОК Б	47

ВСТУП

Актуальність дослідження. «Темний» туризм з кожним роком набирає всю більшу популярність. Цьому сприяє кінематографія, комп'ютерні ігри, художня література. Тому даний вид туризму має право на існування і великі перспективи на подальший розвиток. «Темний» туризм показує який жахливий слід на нашій землі залишає людство і допомагає усвідомити масштаби катастроф через історії людей – її учасників, свідків і жертв. Незважаючи на те, що катастрофа Чорнобильської АЕС мала великі та жахливі наслідки, Чорнобиль все одно став «туристичною візитівкою» України.

Мета дипломної роботи. Дослідження сутності питання, вивчення ресурсної бази для розвитку «темного» туризму, розробка авторського туру до Чорнобильської зони відчуження.

Завдання дипломної роботи:

- розкриття суті та вивчення особливостей «темного» туризму;
- класифікація «темного» туризму»;
- дослідження його різновидів;
- аналіз розвитку туризму в Чорнобильській зоні відчуження;
- розкриття туристичного потенціалу Чорнобилю як об'єкту туристичної дестинації;
- виокремлення та дослідження проблем «темного» туризму в Чорнобильській зоні відчуження і запропонування шляхів їх вирішення;
- проектування нового екскурсійного маршруту «темного» туризму в Чорнобилі.

Об'єкт дослідження: сутність «темного» туризму.

Предмет дослідження: розвиток «темного» туризму в Україні.

Наукова новизна: виявлення проблем розвитку туризму в Чорнобильській зоні відчуження; розробка екскурсійного маршруту у Чорнобиль.

Структура та обсяг роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг складає 43 сторінок без урахування додатків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ ПРО «ТЕМНИЙ» ТУРИЗМ

1.1. Поняття «темного» туризму

«Темний» туризм – це вид пізнавального та екстремального туризму, що пов'язаний з відвідуванням локацій, де відбулися катастрофи або місць, де люди зазнавали тортури. Поняття «темний» туризм уперше було використано у 1996 р. співробітниками факультету гостинності, туризму і менеджменту дозвілля Каледонського університету Джоном Ленноном і Малькольмом Фолі [3]. Співробітники факультету туризму і менеджменту дозвілля Ланкаширської школи бізнесу Філіп Стоун і Річард Шарплі запропонували нове поняття «продукт темного туризму», а також розглянули його попит, пропозицію і споживання і заснували Інститут темного туризму [4].

Термін «темний туризм» був запропонований у 90-х роках. Саме тоді вчені досліджували, чому туристи відвідували місця, пов'язані із вбивством президента Джона Ф. Кеннеді. Проте, як хронікує свій досвід відвідування об'єктів «темного» туризму Peter Hohenhaus: «Це не так ново, як може здатися» [2]. Дійсно, походження даного виду туризму можна простежити набагато глибше, ніж захоплення смертю і лихами XIX і XX ст. У XI ст. люди і паломники часто відвідували місця релігійного значення, такі як Єрусалим, де місце розп'яття Христа є найпопулярнішою пам'яткою. Значно пізніше «Гранд-тур» Т. Кука давав можливість заможним людям відвідати такі європейські місця, як класичні руїни Колізею в Римі, які в ім'я розваги були свідками страти, катування і смерті [5].

Спонукає людей цікавитись «темним» туризмом такі фактори:

- бажання отримати нові емоції та враження;
- бажання дослідити нові туристичні дестинації;
- пошуки гострих відчуттів;
- бажання побороти свої страхи (наприклад, ті, що залишилися ще з дитинства).

Основні характеристики "темного" туризму включають:

1. Централізація на трагічних подіях. Цей вид туризму зосереджений на відвідуванні місць, пов'язаних із трагічними подіями, такими як авіакатастрофи, терористичні атаки, стихійні лиха, геноциди та злочини.

2. Інформаційний інтерес. Люди, які обирають «темний» туризм, зазвичай зацікавлені в глибшому розумінні історії, наслідків і зв'язку негативних подій.

3. Пізнавальний аспект. Цей вид туризму включає відвідування пам'яток, музеїв, меморіалів, перегляд документальних фільмів, екскурсій та інших джерел інформації для розуміння історії та наслідків трагічних подій.

4. Емоційна складність. Деякі «темні» туристичні напрямки можуть викликати сильні емоції, такі як смуток, відчуття втрати, гнів і шок. Такі місця можуть відігравати важливу роль у відновленні спогадів і у винесенні уроків з історії.

5. Етичні питання. Відвідуючи місця трагічних подій, слід також враховувати етичні аспекти, поважати пам'ять жертв, уникати комерціалізації та пам'ятати про наслідки трагедії.

Основними специфічними характеристиками «темного» туризму є [11]:

- обмежена популярність («темні тури» користуються попитом лише у дуже обмеженого числа людей, які мають часом вкрай специфічні інтереси);
- обмеженість щодо законів, традицій, норм моралі та менталітету (для задоволення своїх потреб туристам доводиться відвідувати інші країни, оскільки певні дії, які наповнюють сутність «темного» туризму, заборонені в їхніх країнах);
- обмежений географічний характер (певні об'єкти «темного» туризму знаходяться лише в одному чи декількох місцях на планеті).

1.2. Класифікація «темного» туризму

«Темний» туризм поділяється на такі види [12]:

- туризм катастроф;
- танато-туризм;
- містичний туризм;
- некропольний туризм.

Але розглянемо їх детальніше трохи пізніше. Почнемо з типології.

Першу типологію туристичних місць «темного» туризму запропонував Р. Stone, впорядкованих від «найяснішого до найбільш темного» виду туризму (рис. 1.1). Зокрема, виділяються такі місця «темного» туризму: темна індустрія розваг; темні виставки; темниці; темні місця покійних (кладовища й окремі могили); темні місця поклоніння; темні місця збройних зіткнень; темні місця геноциду [5].

Табл. 1.1. Типологія туристичних атракцій «темного» туризму

Джерело: побудовано автором на основі джерел [5]

Повертаючись до видів «темного» туризму, хочеться навести приклади у вигляді таблиці:

Табл. 1.2. Класифікація «темного» туризму

Джерело: складено автором на основі [6, 11, 17]

Туризм катастроф.

Туризм стихійних лих — це вид туризму, коли люди відвідують місця, де сталися масштабні стихійні лиха, техногенні катастрофи чи інші трагічні події. Це можуть бути такі місця, як зони лиха, зруйновані міста, місця авіакатастрофи або стихійні лиха, такі як землетруси, цунамі та виверження вулканів.

1. Типи катастроф:

- Природні катастрофи. Це можуть бути землетруси, цунамі, виверження вулканів, урагани, повені тощо.
- Техногенні аварії. Аварії на ядерних електростанціях, авіаційні та авто катастрофи, аварії на промислових об'єктах, катастрофи на підводних човнах тощо.

- Історичні катастрофи. Бойові дії, місця битв, геноциди, масові трагедії тощо.

2. Місця туризму катастроф:

- Чорнобиль. Зона відчуження ЧАЕС, Прип'ять.
- Меморіали і музеї. Музей Голокосту Яд Вашем (Ізраїль), Меморіал США 11 вересня (Нью-Йорк) тощо.
- Природні місця. Гори, які були колись вулканами, ліси, які зазнали пожежі; території, постраждалі від повеней тощо.

3. Характеристики туризму катастроф:

- Екстремальний характер. Деякі туристи шукають адреналіну і відвідують місця, які небезпечні через вогонь, залишкову радіацію, підводні об'єкти тощо.
- Вивчення історії. Деякі поїздки є освітніми, наприклад, щоб дізнатися більше про історію катастроф, їхні наслідки та реакцію на них.
- Духовність та пам'ять. Для багатьох людей відвідування таких місць має духовне значення, дозволяє вшанувати пам'ять загиблих і висловити співчуття загиблим та їхнім родинам.

Туризм катастроф може бути цікавим досвідом для багатьох людей, але він також вимагає обережності, поваги та глибокого розуміння трагічного характеру таких місць. Туризм катастроф також може бути контроверсійним видом туризму через потенційну неповагу до жертв та небезпечні умови на місцях подій. Однак деякі люди вважають це цікавим способом вивчення історії та культури, а також можливістю вшанування пам'яті жертв.

Містичний туризм. Містичний туризм - це вид туризму, в якому люди відвідують місця, пов'язані з містичними або надприродними явищами, легендами, міфами або паранормальними явищами. Це можуть бути старовинні замки, палаци, будинки, цвинтарі, ліси, місця природних чи людських трагедій, навіть місця, де імовірно можуть бути привиди, НЛО чи інші надприродні явища.

Ті, хто цікавиться містичним туризмом, також можуть захоплюватися екскурсіями, дослідженням місцевих легенд і міфів, відвідуванням місць, де відбувалися таємничі події, пошуком доказів і вивченням паранормальних явищ. Хтось може шукати адреналін чи гострих відчуттів від екстремальних досліджень.

Незважаючи на те, що містичний туризм є цікавим і захоплюючим досвідом, він також може викликати велике психологічне напруження та неприємні переживання. Важливо пам'ятати, що багато місць, пов'язаних з містиком, є священними або громадськими місцями. Перш ніж відвідати таємниче місце, важливо бути проінформованим і розуміти можливі ризики.

Рис.1.1. Замок Ліп, Ірландія   Рис.1.2. Замок "Шато-Фронтенак", Квебек
Джерело: фото взято з відкритих інтернет-джерел

Туризм «смерті». Туризм «смерті» - це вид туризму, в якому люди відвідують місця, пов'язані зі смертю, трагедією, таємничими подіями або місця з атмосферою страху або таємниці. Це можуть бути кладовища, замки, палаци, будинки з привидами, місця злочинів і аварій, та навіть місця, де відбувалися війни та стихійні лиха.

Ті, хто цікавиться «туризмом смерті», можуть бути захоплені історією, культурою, архітектурою, паранормальними явищами або просто шукати нових і несподіваних вражень. Вони також можуть взяти організовані екскурсії, відвідати музеї та виставки або просто досліджувати місця самостійно. Туризм

«смерті» може викликати суперечливі емоції, від цікавості та враження від архітектури до страху або співчуття до загиблих.

Незважаючи на те, що цей вид туризму цікавий для дослідження, він також може викликати психологічний стрес і неприємні враження. Тому перед відвідуванням такого місця важливо подумати про свої відчуття та емоції.

Після закінчення Великої Вітчизняної війни для населення світу відкрили для відвідування місця масової загибелі – концентраційні табори. Серед найвідоміших, які діяли за часи канцлерства Гітлера, слід назвати: Бельзен, Бухенвальд, Дахау, Майданек, Собібор, Требілну, Бабин Яр. Сьогодні також для світової спільноти відкриті для відвідування табори ГУЛАГу.

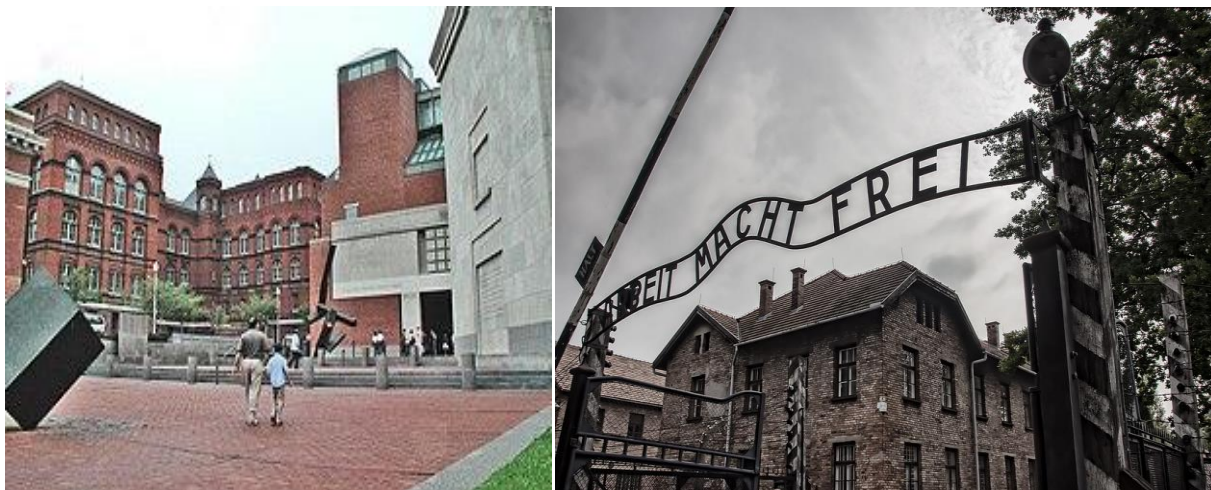

Рис. 1.3. Музей Аушвіц-Біркенау Рис.1.4. Меморіальний музей Голокосту, США

Джерело: фото взято з відкритих інтернет-джерел

Туризм по кладовищах (некропольний). Некропольний туризм може здатися незвичним, але насправді він широко поширений. Багато людей зацікавлені у відвідуванні кладовищ з різних причин, включаючи історію, архітектуру, релігію, генеалогію або просто з цікавості.

Деякі кладовища є історично значущими та красивими з точки зору архітектури, як-от кладовище Пер-Лашез у Парижі та Гайгейтський цвинтар у Лондоні. Їх відвідують як туристи для вивчення культурного спадку та архітектурних пам'яток.

Інші кладовища також можуть зацікавити туристів, яких інтересує генеалогія та релігія. Багато людей шукають могили своїх предків і досліджують релігійні традиції щодо поховань.

Багатьом туристам цікаво відвідувати місця поховання відомих людей, а історичні кладовища з часом набувають цінності як музеї сакральної скульптури й архітектури. Крім цього, Україну відвідує багато іноземців, чії рідні тут жили, загинули, поховані. Могили відомих політиків, священників, вчених, літераторів, композиторів, художників, артистів, інженерів і просто цікавих людей на кладовищах усього світу багатогранно відображають культуру та історію держав.

У будь-якому випадку туризм по кладовищах може стати способом дізнатися про історію та культуру, вшанувати пам'ять і подякувати тим, хто віддав життя за інших. Однак, важливо пам'ятати про повагу та етикет, які повинні супроводжувати відвідування таких місць.

Рис.1.5. Гайгейтський цвинтар, Лондон

Рис.1.6. Пер-Лашез, Париж

Джерело: фото взято з відкритих інтернет-джерел

1.3. Туристичні дестинації «темного» туризму в Україні

На українських землях відбулося багато катастроф: від війн до аварії на АЕС, тому в рейтингу серед інших країн ми посідаємо не останнє місце. Але пам'ятаючи історію, можна відвернути імовірні трагедії.

Меморіальний комплекс пам'яті жертв Голодомору в Україні.

Меморіальний комплекс пам'яті жертв Голодомору в Києві є важливим символом пам'яті про тих, хто постраждав під час геноциду в Україні 1932-1933 років. Цей комплекс, розташований у центрі міста, став своєрідним місцем пам'яті мільйонів жертв Голодомору.

Національний музей «Меморіал жертв Голодомору» було споруджено у 2008-2010 роках. Його було створено за проектом народного художника України Анатолія Гайдамаки. Масовий голод в Україні був тричі: у двадцятих, тридцятих і сорокових роках минулого століття. Музей складається з меморіальної частини (Свіча пам'яті, скульптура дівчинки з колосками в руках «Гірка пам'ять дитинства» на площі «Жорна долі», янголи при вході до меморіалу, Алея «Чорні дошки») та Зали пам'яті, що фактично виконує функцію музею. Вхід до Меморіального комплексу обрамлюють скульптури янголів скорботи, які охороняють душі померлих у роки Голодомору.

По центру площі розташована скульптура дівчинки **«Гірка пам'ять дитинства»**, яка нагадує про трагічну долю найуразливішої категорії жертв Голодомору — дітей.

П'ять пшеничних колосків у руках дівчинки символізують сумнозвісний **«Закон про п'ять колосків»**. За яким до обвинувачених у розкраданні колгоспного майна селян застосовували 10-річне ув'язнення, а до так званих «куркулів» та організованих груп людей — розстріл з конфіскацією майна. Не були виключенням навіть діти і старі люди, які намагалися врятуватися від голодної смерті. Крадіжкою державного майна вважалися навіть декілька колосків, зірваних дитиною, декілька замерзлих картоплин знайдених на колгоспному полі.

Меморіальний комплекс Голодомору в Києві відіграє важливу роль у вшануванні пам'яті тих, хто пережив цю страшну трагедію, слугує нагадуванням про необхідність збереження історії та запобігання подібним злочинам у майбутньому.

Рис.1.7. Меморіальний комплекс пам'яті жертв Голодомору, Київ

Джерело: фото взято з відкритих інтернет-джерел

Тюрма на Лонцького. Цей музей розташований у Львові, на території колишньої в'язниці. Її використовували у своїх цілях Польща, Радянська Росія та Німеччина у першій половині ХХ ст. У цьому виправному закладі утримували в більшості політичних в'язнів. Найжорстокіша подія відбулась перед відступом Червоної армії із міста у червні 1941 року. У цей період часу були жорстоко вбиті понад тисячі в'язнів. Свого часу в «тюрмі на Лонцького» сиділи відомі українські націоналісти Степан Бандера та Ярослав Стецько. Тут співробітниками НКВС був вбитий брат Романа Шухевича Юрій.

Будівля в'язниці є характерною архітектурною особливістю свого часу і є важливою історичною пам'яткою міста. Сьогодні тюрму на вулиці Лонцького можна відвідати як туристичний об'єкт і дізнатися більше про історію тюрми та її роль у житті міста. Її також можна використовувати для культурних заходів та виставок, присвячених історії та культурній спадщині Львова.

Рис.1.8. Тюрма на Лонцького, Львів

Джерело: фото взято з відкритих інтернет-джерел

Пам'ятник менонітам. Пам'ятник був відкритий у жовтні 2009 року. Автором композиції виступив канадський менноніт Пол Еппа. Меморіал присвячений пам'яті менонітів, які в 30-ті роки стали жертвами сталінських репресій і релігійних утисків. Пам'ятник вийшов надзвичайно зворушливим. Монумент складається з 3-х гранітних плит. На кожній плиті вирізано зображення чоловіки, жінки і двох дітей. За задумом автора, пам'ятник являє собою книжкову полицю з фотографіями, з яких вирвали їх героїв.

Рис.1.9. Пам'ятник менонітам, Запоріжжя

Джерело: фото взято з відкритих інтернет-джерел

Кам'яна Могила. Кам'яна могила — історична пам'ятка в Запорізькій області, розташована поблизу міста Мелітополь. Місцезнаходження є одним із

найвражаючих і найстаріших скель в Україні. Кам'яна Могила відома своїми кам'яними статуями, висіченими в скелі. Її історія сягає бронзового віку і є символом культурної та духовної спадщини краю. Статуї представляють людей, тварин і різноманітні символи, які дозволяють відтворити давню історію та культуру цих місць. Кам'яні могили також є важливими археологічними та історичними комплексами, що містять сліди стародавніх поселень і поховань. Дослідження в цьому місці допомагають розкрити та зберегти давню історію та культуру наших предків. Сьогодні Кам'яна могила є популярним туристичним об'єктом, де можна насолодитися величчю природи та дізнатися про давню історію України. Це також важливий дослідницький об'єкт для археологів, істориків і культурологів, які вивчають минуле цієї частини світу.

Рис. 1.10. Кам'яна Могила, Запорізька область

Джерело: фото взято з відкритих інтернет-джерел

Кіркут у Старому Самборі. Це найстаріший єврейський цвинтар в Україні. Він розташований на околиці міста. Був створений у XVI столітті. Кіркут був чинний до Другої світової - тепер тут не хоронять. Нема кого. Німцями було знищено кілька тисяч євреїв зі Старого Самбора та навколишніх сіл. Вижило лиш 15. Один з них, Джек Гарднер, не забув про свою Батьківщину і в 2000-х за свої кошти реставрував єврейський цвинтар. Хотів відновити й будівлю синагоги (1886 р.), але не встиг. Нині на кіркуті знаходяться майже

1000 мацев (поховальних каменів). І пам'ятник, що нагадує про існування єврейської громади на цих гірських теренах.

На жаль, багато єврейських кладовищ, у тому числі Кіркут у Старому Самборі, були знищені та занедбані впродовж історії, особливо під час і після Голокосту. Проте історичні та релігійні організації зараз працюють над збереженням та відновленням цих кладовищ як об'єктів пам'яті та культурної спадщини. Кіркут у Старому місті Самбора є важливим символом і пам'яткою історії єврейської громади та місцем, де можна відчутти зв'язок з минулим і вклонитися пам'яті попередніх поколінь.

Рис. 1.11. Кіркут на околиці Старого Самбора, Львівщина

Джерело: фото взято з відкритих інтернет-джерел

Висновки до 1 розділу. «Темний» туризм – це складна і багатокомпонентна форма подорожі, яка передбачає відвідування місць, які пов'язані з трагічними подіями, стражданнями, катастрофами та іншими негативними аспектами історії. Цей вид туризму викликає інтерес не лише до культурно-історичної спадщини, а й до емоційних, соціальних та етичних аспектів. Відвідування «темних» місць має виховне та пізнавальне значення, допомагає вшанувати пам'ять жертв та покращити розуміння наслідків трагічних подій. Але це також піднімає важливі етичні питання щодо поваги до

пам'яті та моральної відповідальності. Таким чином, «темний» туризм відображає складність людських стосунків з минулим і людську здатність навчатися та розвиватися через вивчення трагічних історичних подій.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН «ТЕМНОГО» ТУРИЗМУ У ЧОРНОБИЛЬСЬКІЙ ЗОНІ ВІДЧУЖЕННЯ

2.1. Стан ринку туристичних послуг в Чорнобильській зоні відчуження

Ситуація на туристичному ринку Чорнобильської зони відчуження може змінюватися залежно від різних факторів, серед яких є політичні та економічні умови, туристичні інтереси, розвиток інфраструктури та державні постанови. Деякі можливі аспекти ринкової ситуації:

1. Зростання популярності: інтерес до відвідування Чорнобильської зони відчуження може зростати, особливо серед людей, які цікавляться історією, наукою та природою. Це може збільшити попит на туристичні послуги.

2. Розвиток інфраструктури: розвиток туристичної інфраструктури в зонах відчуження може створити нові послуги та можливості для туристів, такі як музеї, готелі та ресторани.

3. Конкуренція серед турфірм: Із зростанням популярності конкуренція між турагентствами, що пропонують тури в Чорнобильську зону, ймовірно посилиться. Це може стимулювати інновації і покращує якість обслуговування.

4. Державні регулювання: державні постанови та обмеження можуть вплинути на розвиток ринку туристичних послуг у зоні відчуження. Наприклад, обмеження кількості туристів, правила безпеки, обмеження доступу до певних місць тощо.

5. Сезонність: попит на тури в Чорнобильську зону може змінюватися в залежності від сезону, в пік туристичного сезону буде більшим, а в періоди поганої погоди або коли попит менший.

Загалом ринок туристичних послуг Чорнобильської зони відчуження є дуже динамічним і може змінюватися залежно від різних факторів, але має потенціал для подальшого розвитку та зростання.

Хвилі розвитку туризму в зоні відчуження.

Початок 90-х років. Відвідування в Чорнобильську зону відчуження було нелегальним, оскільки після аварії пройшло не так багато часу.

2007-2009 роки. Але після виходу комп'ютерної гри «S.T.A.L.K.E.R.», яку випустила українська компанія GSC Game World, попит на нелегальні поїздки в зону відчуження дуже зріс.

Масова третя хвиля шанувальників гострих відчуттів почалася через численні фільми про події, які відбувалися в Чорнобилі та через відео на YouTube.

Уряд та територіальні громади, які межують із зоною, говорять про максимальне сприяння офіційному чорнобильському туризму. Першим державним органом, який став організовувати офіційні поїздки в Чорнобильську зону відчуження стало агенство «Чорнобильінтерінформ», створене у 1995 р. [9]. У 2014 р. створено Державне агентство України з управління зоною відчуження (ДАЗВ), однією з функцій якого є надання дозволів на відвідування зони [8]. ДП «Центр організаційно-технічного і інформаційного забезпечення управління зоною відчуження» (ДП «ЦОТІЗ») забезпечує на території зони відчуження прийом та інформаційний супровід іноземних, українських груп відвідувачів, та окремих громадян, які прибувають до зони відчуження з пізнавальною метою [14]. На даний час найбільшим спеціалізованим підприємством з організації екскурсій в Чорнобильську зону відчуження є туроператор «ЧОРНОБИЛЬ ТУР» [15].

Важливу роль у поширенні «темного» туризму на рівні окремих туристичних об'єктів відіграє інформаційне, мас-медіа та інфраструктурне забезпечення. Збільшення попиту також пов'язане з нещодавнім 30-річчям від дня катастрофи. Однак основною причиною підвищеного інтересу до

Чорнобильської АЕС є вихід (6 травня 2019 року) серіалу НВО «Чорнобиль», який розповідає про наслідки катастрофи 1986 року та її ліквідацію. За весняним випуском 2019 року популярного кіносайту IMDb. Ця стрічка посіла перше місце в рейтингу найкращих серіалів світу.

Скільки би ця зона не приваблювала людей можливістю відчутти адреналін та побачити наживо мертві міста, варто пам'ятати, що Чорнобильська зона відчуження – не місце для ігрищ, потрібно піклуватися за свою безпеку.

В Чорнобильській зоні відчуження заборонено:

- привозити із собою зброю;
- вживати алкогольні напої та наркотичні речовини;
- приймати їжу та палити на відкритому повітрі;
- ставити фото-, відеотехніку на землю;
- вивозити за межі зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення будь-які предмети, які мають походження з цих зон;
- вивозити за межі зони відчуження продукцію рослинництва і тваринництва (овочі, фрукти, ягоди, гриби, рослини, рибу, інші продукти харчування, вирощені (вироблені) на території зони відчуження), за винятком зразків для наукових цілей на підставі спеціального дозволу;
- вивозити за межі території або ввозити на територію зони відчуження відселення тварин (собак, котів тощо);
- порушувати форму одягу (відкрите взуття, короткі штани, спідниці);
- перебувати на території зони без супроводжуючої особи;
- виїжджати за межі зони відчуження в додаткових засобах індивідуального захисту;
- відвідувати їдальні в брудному одязі та взутті;
- пити воду з криниць, річок та інших наземних джерел у зоні відчуження;

- купатися, засмагати, ловити рибу, полювати, збирати фрукти, овочі, ягоди, гриби та інші продукти лісу у зоні відчуження;
- вживати в їжу фрукти, гриби, ягоди, м'ясо диких тварин, птиці, риби та інші продукти харчування, вирощені в зоні відчуження;
- відвідувати I зону (10-кілометрову) і II зону (буферну) без погодження зі службою радіаційної безпеки та без супроводжуючої особи; □
- пересуватися по території I зони (10-кілометрової) і II зони (буферної) поза визначеними маршрутами.

Подібні місця завжди користуються популярністю, тому цей напрямок важливо розвивати, оскільки багато іноземних туристів раніше відвідували зону відчуження. За даними обставинами поки удосконалення та розширення можливостей для відвідування Чорнобильської зони відчуження неможливі, але на майбутнє – потрібно створити план стратегії для розвитку туризму в цій зоні. Також на зараз ми маємо деякі успіхи щодо підвищення якості надання послуг:

1) Керівництво ДАЗВ взяло участь у презентації результатів кампанії з цифрування туристичних пам'яток Київщини, що відбулася у Міжнародному аеропорту Бориспіль. Одним з маршрутів, представлених на веб-сайті для просування туристичного потенціалу Київщини, була екскурсія під Новий безпечний конфайнмент (НБК) – споруду "Укриття" у формі арки.

2) у липні 2019 року в Офісі президента створено робочу групу щодо покращення туристичної привабливості зони відчуження [1]. Результатом роботи групи став указ Президента № 512/2019 "Про деякі питання розвитку територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи" від 10 липня 2019 року [10]. Зараз цей указ впроваджується.

3) в робочій групі було розроблено положення, які спрямовані на усунення штучно створеної монополії в діяльності певних туристичних операторів. Відзначається, що першочерговим завданням для цієї зони є реалізація соціальної функції для депресивних районів та поповнення бюджетів прилеглих неблагополучних територій. Тому необхідно змінити модель

розподілу доходів від туризму.

2.2. Ресурсний потенціал Чорнобиля

Особливий інтерес у туристів викликає місто Прип'ять, саркофаг 4-го енергоблоку Чорнобильської АЕС і секретний радар радянських часів «Дуга-1». Однак у Мінприроди вважають, що потенціал Чорнобильської зони більший за розташування традиційних туристичних маршрутів. Крім того, з 1992 року в Києві існує Музей Чорнобиля, що дозволяє людям будь-якого віку познайомитися з цією моторошною експозицією.

Нижче буде перелік об'єктів, які користуються великою популярністю у туристів:

1. Колесо огляду. Колесо огляду в Прип'яті, є однією з найвідоміших атракцій у місті, яке було залишене після Чорнобильської катастрофи 1986 року. Це колесо огляду було побудоване перед аварією, але ніколи не було введено в експлуатацію. Колесо огляду розташоване в центрі міста Прип'ять, неподалік від великого парку атракціонів. Колесо складається з 20 кабінок для пасажирів.

З часом після аварії Колесо огляду стало популярним об'єктом для туристів та фотографів, які відвідують Прип'ять. Воно стало символом катастрофи та аномалії в самому серці забутого міста.

2.1. Колесо огляду в парку розваг, Прип'ять

Джерело: фото взято з відкритих інтернет-джерел

2. Рудий (Іржавий) ліс. Рудий ліс - ділянка соснового лісу в безпосередній близькості від Чорнобильської АЕС. На жаль або на щастя, велику частку радіації взяли на себе дерева, через це вони і змінили свій колір на рудий. Але дерева, які увібрали у себе найбільше радіації, вирішили поховати глибоко у землі, щоб при пожежі ситуація з якістю повітря не погіршилась. Незважаючи на радіаційний ризик, деякі люди відвідують цей ліс як частину туристичних екскурсій до зони відчуження. Він став не тільки символом трагедії, а й природною екосистемою, де деякі види рослин і тварин пристосувалися до умов високого рівня радіації. Таким чином, Рудий ліс привертає увагу дослідників і туристів як унікальний приклад природного відродження після катастрофічних подій.

2.2. Рудий ліс, Київська область

Джерело: фото взято з відкритих інтернет-джерел

3. Секретна радіолокаційна станція дуга (Чорнобиль 2). Секретна радіолокаційна станція "Дуга" (також відома як "Чорнобильський радар" або "Об'єкт Укриття-2") - це величезна споруда, побудована за радянських часів поблизу Чорнобильської АЕС. Дуга була частиною радіолокаційної системи для виявлення та відстеження міжконтинентальних балістичних ракет (МБР). Будівництво велось в таємниці, і багато подробиць щодо його функціонування донині залишаються таємницею. Після катастрофи на Чорнобильській АЕС у 1986 році, деякі джерела вважають, що Дуга продовжила працювати деякий час, але у 80-ті роки її повністю вимкнули. Сьогодні залишки цієї унікальної

споруди залишаються популярною туристичною визначною точкою для тих, хто відвідує зону відчуження.

2.3. Радіолокаційна станція Дуга

Джерело: фото взято з відкритих інтернет-джерел

4. Оглядовий майданчик ЧАЕС і саркофаг. Оглядовий майданчик Чорнобильської атомної електростанції та саркофаг - це дві важливі споруди, які стали символами одного з найбільших техногенних лих, який стався в історії людства.

Оглядовий майданчик - це місце, з якого відвідувачі можуть спостерігати за реакторами Чорнобильської АЕС та іншими спорудами, які знаходяться на її території. Це дуже важливе місце для того, щоб люди усвідомлювали наслідки катастроф і розуміли їх масштаби. Звідси можна саркофаг, який накриває зруйнований четвертий енергоблок.

Саркофаг — це велика металева та бетонна споруда, побудована спеціально для захисту руїн 4-го блоку електростанції, місця вибуху ядерного реактора 26 квітня 1986 року. Його будівництво було одним із найскладніших і найнебезпечніших інженерних завдань у світі. Саркофаг був побудований, щоб уникнути викиду радіації в атмосферу і забезпечити екологічну безпеку. У роки після катастрофи стан саркофага погіршився і вимагав постійного моніторингу та обслуговування через ризик подальшого викиду радіації. Обидва ці об'єкти

мають бути нагадуванням про необхідність безпечної експлуатації атомної енергії та наслідків техногенних аварій.

2.4. Саркофаг на 4 енергоблоці

Джерело: фото взято з відкритих інтернет-джерел

5. Дитячий садок в Копачах. Багато із селищ були покинуті, а згодом і зруйновані, але у селі Копачі зберігся дитячий садок. Залишені іграшки, протигази та знак радіація - це все вимальовує сумну та трагічну картину.

2.5. Дитячий садок, Копачі

Джерело: фото взято з відкритих інтернет-джерел

6. Музей-меморіальний комплекс «Зірка Полин». Комплекс урочисто відкрили у 2011 році до 25-ї річниці аварії. Тут знесли центральну частину міста, де влаштували алею цвинтарних хрестів і встановили скульптури. Ця територія відома як кладовище сіл, з постраждалих селищ знято хрести (налічується 162). Замість строго кінотеатру був відкритий музей, який

висвітлює події Чорнобильської катастрофи. Усі експонати викликають депресію. У музеї представлені речі, залишені мешканцями – фотографії, номери будинків, іграшки, дитячі ліжечка, речі побуту тощо. На середині алеї знаходиться поштова скринька та пам'ятник у металевому каркасі.

2.6. Музей-меморіальний комплекс «Зірка Полин», Чорнобиль

Джерело: фото взято з відкритих інтернет-джерел

7. Кладовище барж і кораблів. Невеличка затока річки Прип'ять - Чорнобильський затон - служила гаванню для ремонту кораблів на місцевому суднобудівному заводі. Після аварії багато обладнання стало радіоактивно забрудненим і більше не могло бути використане. У зв'язку з цим, сотні барж і кораблів, які використовувалися для перевезення матеріалів і обладнання у зону відчуження, були зібрані в одному місці, розташованому поблизу Чорнобиля.

Це кладовище є своєрідним музеєм пам'яті, який нагадує про масштаби трагедії та зусилля, які доводилося здійснювати для її ліквідації.

2.7. Кладовище барж і кораблів, Чорнобиль

Джерело: фото взято з відкритих інтернет-джерел

Висновки до 2 розділу. «Темний» туризм у Чорнобильській зоні відчуження є одним із найяскравіших і обговорюваних прикладів цього виду туризму. Незважаючи на ризики та обмеження, пов'язані з радіаційною небезпекою, ця територія приваблює туристів з усього світу.

Сучасний стан «темного» туризму в Чорнобильській зоні відчуження характеризується не лише відвідуванням зруйнованих міст і будівель, а й підвищеним інтересом до історичних та наукових аспектів аварії.

За останні роки кількість туристів, які відвідують зони відчуження, зросла. Крім того, «темний» туризм у Чорнобильській зоні відчуження відіграє важливу роль у збереженні спадщини аварії та підвищенні обізнаності про наслідки ядерної катастрофи.

Таким чином, поточний стан «темного» туризму в Чорнобильській зоні відчуження демонструє баланс між історичними та науковими інтересами, та етичними та безпечними аспектами подорожі до цього унікального місця.

РОЗДІЛ 3. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ «ТЕМНОГО» ТУРИЗМУ В ЧОРНОБИЛЬСЬКІЙ ЗОНІ ВІДЧУЖЕННЯ

3.1. Проблеми розвитку «темного» туризму та шляхи вирішення їх

Туризм у зоні відчуження Чорнобильської АЕС починає розвиватися, але все ще існують проблеми та перешкоди, які потребують термінового вирішення. Частина доходів від організації туристичних поїздок на Чорнобильську АЕС має бути спрямований на вирішення екологічних проблем на постраждалій території та може стати додатковим джерелом фінансування науково-дослідницької діяльності в зоні відчуження.

Варто також зазначити, що деякі види туризму в Україні ще деякий час будуть недоступні через замінування територій. З іншого боку, як уже йшлося вище, активне використання сучасних інтерактивних технологій, що дають змогу здійснювати поїздки та екскурсії в режимі реального часу, не виходячи з дому, може сприяти розвитку туристичного сектору України загалом і темного туризму зокрема. Є надія, що з часом кількість туристичних напрямків в Україні відновиться до рівня початку 2014 року.

Основною проблемою темного туризму є питання про те, чи етично відвідувати такі місця з туристичною метою. Звісно, люди повинні знати правду про те, що сталося, і, в той же час, вони повинні виявляти повагу до жертв трагічних подій.

Шкода, що багато туристів сприймають ці екскурсії як розвагу і просто фотографуються на фоні місць, де загинули сотні людей. Тому найважливіше, що сьогодні можуть зробити "темні" туристи і туроператори - це проявити повагу до жертв.

Враховуючи зростання попиту на тури до Чорнобиля, необхідно вжити невідкладних заходів щодо облаштування визначених в установленому порядку маршрутів необхідною інфраструктурою. Тож у липні 2019 р. президентом В. Зеленським підписано указ про розвиток туризму в Чорнобильській зоні. Відповідно до нього, планують створити нові

туристичні маршрути, побудувати нові КПП і відремонтувати нинішні, скасувати заборони на відеозйомку і поліпшити мобільний зв'язок [13].

Крім того, існує велика ймовірність того, що зона відчуження стане елементом зеленої економіки. На території Чорнобильської АЕС вже працює сонячна електростанція потужністю 1 МВт. Також понад 60 інвесторів подали заявки на виділення земельних ділянок для будівництва електростанцій зеленої енергетики.

Варто зазначити, що в жовтні 2019 року ДАЗВ презентував туристичний потенціал Чорнобильської зони відчуження на українському представницькому стенді на Міжнародному туристичному салоні "Україна" - UITM'2019 у Києві. Було представлено як і популярні, так і маловідомі об'єкти, було розроблено 21 новий маршрут для відвідування зон відчуження, а також була надана інформація про дозиметричний контроль кожного відвідувача задля його безпеки під час перебування в зоні відчуження.

За даними вчених, за довгі 34 роки після аварії, Чорнобильська зона залишається непридатною для життя. Однак у неї все ще є майбутнє. Урядовці та туроператори сходяться на думці, що туризм у Чорнобилі не лише приносить країні важливу економічну вигоду, але й є можливістю розповісти історію країни світові. Сьогодні чорнобильський туризм є незаперечним фактом, і його потрібно перетворити на позитивний чинник для підвищення світового інтересу до України.

3.2. Організація подорожей до Чорнобильської зони відчуження

«Темних» об'єктів чимало в Україні, тому існують організації, які займаються розробкою та проведенням таких туристичних подорожей.

Наразі найбільшою агенцією, що організовує тури до Чорнобиля, є туристичний оператор «ЧОРНОБИЛЬ ТУР». У цій організації працюють професіонали в області Чорнобильської аварії, які до того ж знаються в екології

та туризмі. «ЧОРНОБИЛЬ ТУР» пропонує одноденні, дводенні, трьох- та семиденні екскурсії.

Обов'язки відвідувачів Чорнобильської зони:

- суворе дотримання правил радіаційної безпеки, основних санітарних правил, правил фізичного захисту, програм, визначених маршрутів та рекомендацій супроводжуючого персоналу;

- дотримання вимог попереджувальних і заборонних знаків та плакатів з радіаційної безпеки;

- вміння користуватися основними та додатковими засобами індивідуального захисту та носити одяг і взуття, які закривають якомога більшу частину тіла, рук і ніг;

- дотримання радіаційної чистоти в громадських місцях, також не залишайте особисті речі на землі та не їжте на відкритому повітрі;

- вживання питної води, що постачається з водопровідної мережі Чорнобиля, або імпортовану воду в упаковці виробника.

Вхід в Чорнобильську зону відчуження дозволяється особам, які досягли 18 років і не мають медичних протипоказань до опромінення іонізуючим випромінюванням. Рекомендується носити відповідні засоби індивідуального захисту в зоні відчуження.

ЧОРНОБИЛЬ-ТУР може запропонувати різноманітні формати поїздок, а саме:

1. Індивідуальні поїздки для тих, хто бажає відвідати Чорнобиль самостійно або у складі своєї групи і має особливі вимоги щодо часу, місць відвідування та транспорту.

2. Під час одноденного туру, що відправляється з Києва о 8 ранку і повертається близько 9 вечора, гості відвідують місто Чорнобиль, Чорнобильську атомну електростанцію, майданчик "Укриття" і проведуть кілька годин у колись покинутому місті Прип'ять.

3. Під час дво-, трьох- або семиденної подорожі ви зможете зануритися з головою в пізнавальний та містичний тур, здійснити детальну

екскурсію по основних об'єктах, відвідати багато важливих, але рідко представлених місць і зануритися в чорнобильську природу.

Через надзвичайний попит на відвідування Чорнобильської зони був створений тур, який охоплює дестинації, що фігурували в серіалі «Чорнобиль». Саме такі об'єкти ви зможете відвідати, придбавши даний тур:

- підвал Чорнобильської АЕС, де через кілька днів після вибуху на 4-му енергоблоці, було створено організаційний штаб;
- пожежна частина, з якої виїхали на виклик перші пожежники;
- огляд найвідоміших місць, серед них парк розваг, де знаходиться колесо огляду, який не встигли запустити;
- медичні заклади, які приймали ліквідаторів, пожежників. Їхній одяг досі зберігається у підвалах.

Вартість для громадян України \$140/люд, для громадян інших країн \$185/люд [7].

Окрім відомої агенції ЧОРНОБИЛЬ-ТУР, існують і інші туристичні компанії, які розробляють тури в Чорнобильську зону відчуження.

1. SoloEast Travel - також компанія відома своїми чорнобильськими турами. Вони пропонують екскурсії під керівництвом досвідчених гідів, які мають глибокі знання про історію та події катастрофи.

2. CHERNOBYL X – це агентство спеціалізується на чорнобильських турах і пропонує різноманітні варіанти турів, включаючи індивідуальні та групові тури різної тривалості.

3. Chernobyl Explorer - ще один варіант для тих, хто планує відвідати Чорнобиль. Компанія також пропонує різні варіанти турів з досвідченими гідями, які добре знаються на історії Чорнобиля.

Багато туроператорів пропонують тури в Чорнобильську зону відчуження, але потрібно обирати надійну компанію з відповідними ліцензіями та досвідом проведення таких турів. Деякі з них можуть включати відвідування самої території, тоді як інші можуть пропонувати відвідування музеїв та інформаційних центрів, пов'язаних з Чорнобильською катастрофою.

Всі тури в Чорнобиль здійснюються з Києва. Є музей, присвячений Чорнобильській катастрофі, в якому близько 7000 різноманітних експонатів і одним із найсильніших емоційно впливових елементів експозиції музею можна назвати коридори з табличками на стелі. Усі назви – це назви нині мертвих міст і сіл, покинутих мешканцями після аварії.

3.3. Проектування нового екскурсійного маршруту «темного» туризму в зоні відчуження

Створення туру в Чорнобильську зону відчуження може мати конкретні цілі та переваги:

1. Освітня ціль: цей тип туру надає учасникам інформаційний та освітній досвід, який допомагає їм краще зрозуміти історію та наслідки Чорнобильської катастрофи та підвищує обізнаність щодо ядерної безпеки.

2. Культурний обмін: туризм у Чорнобильській зоні може сприяти культурним обмінам між людьми з різних країн і культур, сприяючи розширенню взаєморозуміння та толерантності.

3. Шанування пам'яті: відвідання місць, пов'язаних з Чорнобильською катастрофою, може стати способом вшанування пам'яті жертв і подяки героям, які допомогли ліквідувати наслідки.

4. Наукові дослідження: ці туристичні поїздки можуть бути спрямовані на наукові дослідження, і учасники зможуть взяти участь у вивченні наслідків радіації та інших аспектів Чорнобильської зони. Але це будуть місця, де відносно безпечно перебувати та буде проведений додатковий інструктаж по техніці безпеки.

Звичайно, важливо пам'ятати, що такі тури повинні проводитися з особливою увагою до етики та безпеки.

Розробка туру в Чорнобильську зону відчуження «Новий початок кінця»

Характеристика туру, таблиця 3.1.

Назва туру	«Новий початок кінця»
Вид туризму	«Темний»
Місцезнаходження	Київська область, Чорнобильська зона відчуження
Сезонність	Рекомендовано: пізня осінь або рання весна
Тривалість	2 дні \ 1 ніч
Цільова група	від 18 років
Кількість учасників	10 людей

Джерело: складено автором

Програма туру, таблиця 3.2.

1 день	
09:00	Вийзд з м. Київ до Чорнобильської зони відчуження
10:30	Проходження паспортного та дозиметричного контролю на КПП Дитятки
11:00	Початок екскурсії по Чорнобиллю
11:10 -15:30	Відвідування найвідоміших пам'яток зони відчуження: <ul style="list-style-type: none"> - Село-привід без жодного мешканця – Залісся; - Музей «Зірка Полин»; - Свято-Іллінська церква; - Чорнобильський річковий порт; - Пам'ятник тим, хто врятував

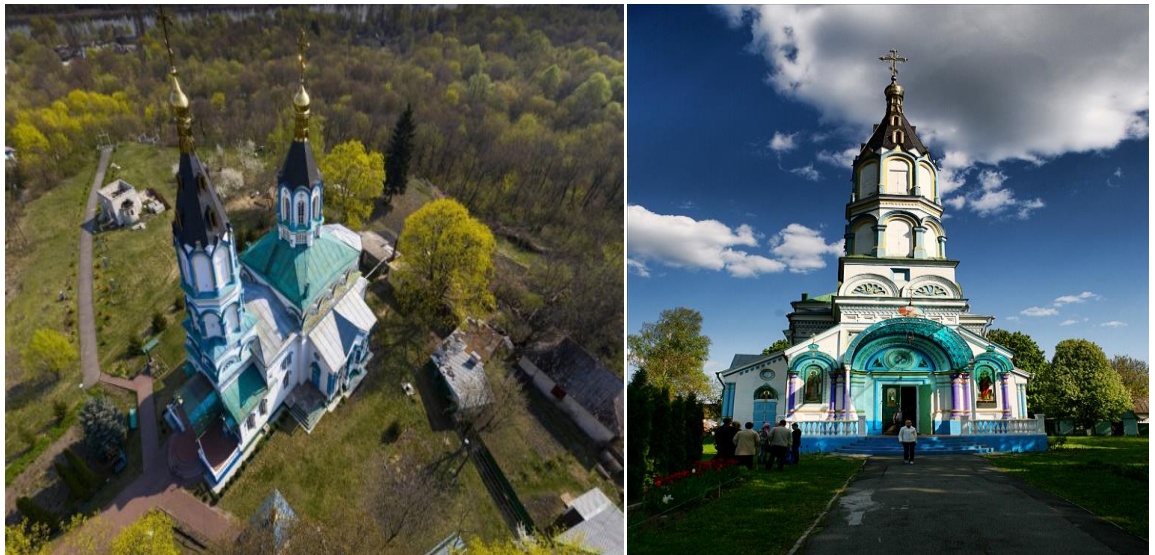
	світ.
16:00	Заселення в готель «Десятка»
16:30 – 19:00	Вільний час
19:00	Вечеря в готелі
2 день	
08:00	Сніданок в готелі
09:00 – 15:30	Відвідування міста Прип'ять та інших атракцій: <ul style="list-style-type: none"> - Кінотеатр «Прометей»; - Палац культури «Енергетик»; - Парк розваг та колесо огляду; - Проходження КПП «Лелів»; - Секретна радянська військова база Чорнобиль-2 і радар Дуга; - Територія ЧАЕС; - ЧАЕС оглядова площадка з оглядом на новий саркофаг.
16:00	Виїзд з Чорнобиля
18:30	Прибуття в Київ

Джерело: складено автором

Опис деяких об'єктів, які не були зазначені у розділі 2.

1. Свято-Іллінська церква. Відповідно до акту Радомишльської консисторії в 1749 році було вирішено побудувати в Чорнобилі Іллінську православну церкву на місці старої церкви, яка згоріла. Іллінський собор збудований у 1779 р., згорів у 1873 р. і був відновлений у 1878 р. Храм намагалися двічі підірвати. Перший раз це було в 1937 році, незабаром після його закриття, але його захистили жителі міста. Вдруге церкву замінували

радянські війська під час відступу в 1941 році. Люди, ризикуючи життям, знешкодили вибухівку. Після аварії на Чорнобильській АЕС релігійні обряди відновилися в 1999 році.

3.1. Свято-Іллінська церква, Чорнобиль

Джерело: фото взято з відкритих інтернет-джерел

2. Пам'ятник тим, хто врятував світ. Ідея побудови пам'ятника виникла у травні 1995 року, до 10-річчя катастрофи. У вересні того ж року, після 4-х місяців збору інформації та обробки безлічі ескізів, був затверджений робочий проект, за яким було споруджено монумент. Він складається з геральдичної частини та двох скульптурних композицій. 15 квітня 1996 року скульптурна композиція була встановлена на майданчику, а урочисте відкриття відбулося 26 квітня 1996.

Висота пам'ятника становить вісім метрів. У центрі монумента, між ліквідаторами, розташована стела. У верхній частині стелі встановлений хрест та зображення землі, а в нижній частині - вентиляційна труба другої черги ЧАЕС. Кожного року, у день річниці аварії на ЧАЕС, працівники Чорнобиля приходять до пам'ятника, щоб вшанувати пам'ять жертв катастрофи.

3.2. Пам'ятник тим, хто врятував світ, Чорнобиль

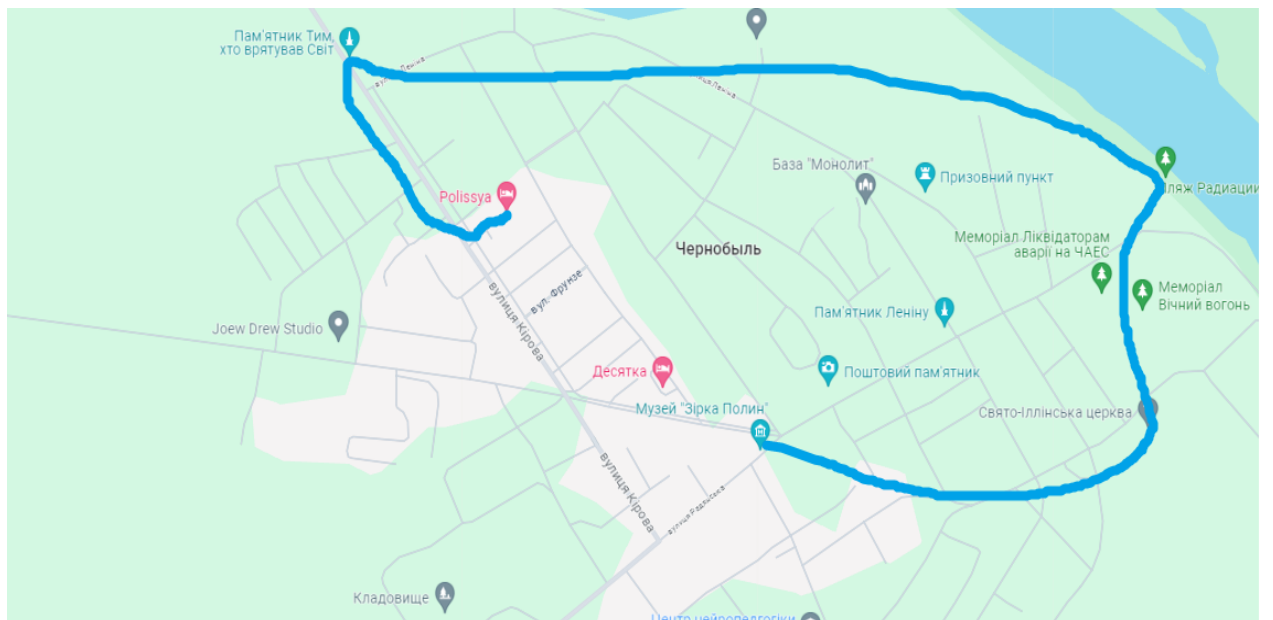
Джерело: фото взято з відкритих інтернет-джерел

3. Палац культури «Енергетик». Палац у Прип'яті був споруджений за типовим проєктом протягом 1970—1972 років і відкритий у 1972 році. Він служив одним із культурно-розважальних центрів міста. Після Чорнобильської катастрофи 26 квітня 1986 року, як і більшість інших об'єктів у Прип'яті, палац був закритий. Однак, він використовувався як технічне приміщення для ліквідаторів наслідків аварії та співробітників Чорнобильської АЕС. З 2000 року, після зупинки електростанції, палац був остаточно занедбаний.

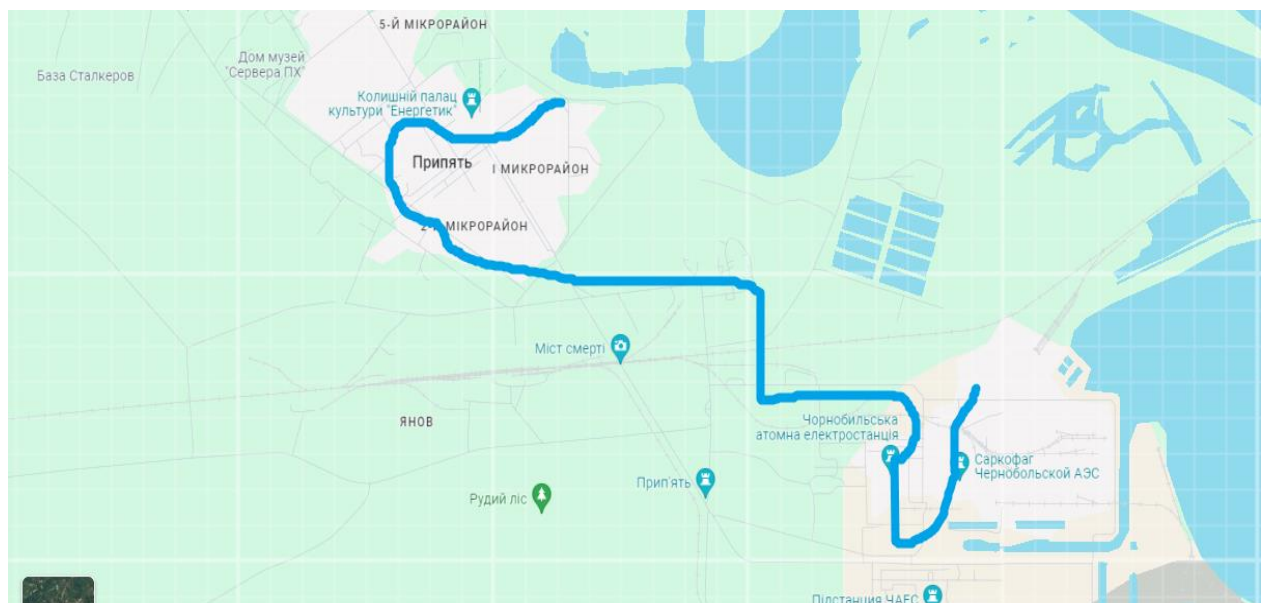
3.3. Палац культури «Енергетик», Прип'ять

Джерело: фото взято з відкритих інтернет-джерел

3.4. Маршрут 1 дня

Джерело: складено автором

3.5. Маршрут 2 дня

Джерело: складено автором

**Кошторис туру в Чорнобильську зону відчуження «Новий початок кінця»,
таблиця 3.3.**

Стаття витрат	Розрахунок	Загальна вартість, грн
Проживання в готелі «Десятка»	$340 * 10$	3400
Харчування	Сніданок входить у вартість проживання	-
Транспорт: Київ- Чорнобиль-Київ	$300 * 10$	3000
Екскурсія по Чорнобильській зоні відчуження (2 дні)	$6400 * 10$	64000
Страховання	$450 * 10$	4500
Собівартість туру	$3400 + 3000 + 64000 +$ 4500	74900
Прибуток агенції	$74900 * 0,05$	3745
Вартість супроводження групи туристів	4000	4000
Загальна вартість туру на групу	$74900 + 3745 + 4000 * 1,2$	83445
Вартість туру на 1 особу	$83445 \backslash 10$	8344

Джерело: складено автором, який провів власний розрахунок

Загальна вартість групового туру в Чорнобильську зону відчуження становить 8 344 грн.

Що входить у вартість туру:

- проживання;
- харчування (сніданок);
- трансфер;

- екскурсійне обслуговування;
- оформлення необхідної документації для дозволу відвідати Чорнобильську зону відчуження.

Що не входить у вартість туру, оплачується додатково:

- харчування (обід, вечеря);
- оренда дозиметра (10 USD);
- індивідуальні витрати.

Висновки до 3 розділу

З кожним роком зростає інтерес до відвідування зони відчуження, особливо серед іноземців. Наразі інфраструктура зони недостатньо розвинена. На території функціонують лише дві їдальні в місті Чорнобиль, також є готель на 40 осіб і кафе. Тому питання з приводу залучення до співпраці компанії, здатних налагодити побут у зоні, залишається відкритим. Поліпшення інфраструктури у Чорнобилі не тільки сприятиме збільшенню кількості відвідувачів та задоволення їхніх потреб, так і позитивно повпливає на добробут працівників та нечисленних мешканців цієї території.

Завдяки ініціативі Президента України та спільним зусиллям Державного агентства з управління зонами відчуження, мобільних операторів розпочалися роботи з модернізації обладнання та розширення зони покриття мережі зв'язку у Чорнобильській зоні відчуження, що є критично важливим для поліпшення інфраструктури телекомунікаційних мереж.

Також, для запобігання надзвичайних ситуацій та нещасних випадків, а також для строгої відповідності до встановлених маршрутів, необхідно впровадити систему GPS-моніторингу.

З огляду на стрімкий ріст кількості відвідувачів зони відчуження і зростаючий інтерес до перегляду цієї зони, виникає проблема в організації обслуговування такої великої кількості туристів. Спрощення механізму та

покращення умов приймання відвідувачів на контрольно-пропускних пунктах у зоні відчуження може сприяти прискоренню та покращенню цього процесу.

Хоч неможливо сперечатися, що Чорнобильський туризм має власну родзинку і він неповторний, але згадуючи якою ціною він нам дістався, залишається лише шанувати пам'ять героїв та зробити усе, щоб подібна катастрофа ніколи знову не торкнулась нас.

ВИСНОВКИ

В існуючій класифікації туризму одним з найпопулярніших видів є «темний» туризм, який з кожним роком знаходить все більше прихильників і набирає обертів у своєму розвитку. Сьогодні більшість вчених виділяють основні види «темного» туризму: містичний туризм, туризм «смерті», туризм по кладовищах (некропольний туризм).

Різноманітність об'єктів «темного» туризму в Україні дозволяє активно його розвивати. Але серед цих об'єктів особливо виділяється Чорнобильська зона відчуження. Чорнобильська зона стала популярним туристичним напрямком у 2019 році, особливо для іноземних туристів Вони складають 79% від загальної кількості відвідувань. Натомість громадяни України становили 21%. Більшість іноземних туристів (15%) приїхали з Великобританії. Зменшений туристичний потік у 2020 році (на 70% менше порівняно з 2019 роком) стався через обмеження доступу до зони відчуження через пандемію COVID-19.

Важливу роль у поширенні «темного» туризму на рівні окремих туристичних об'єктів відіграє інформаційне, мас-медіа та інфраструктурне забезпечення.

Але найбільшою причиною підвищеного інтересу до Чорнобильської АЕС став вихід серіалу НВО «Чорнобиль» (6 травня 2019 року). У Чорнобильській зоні відчуження прокладено 24 туристичні маршрути, але її ресурсний потенціал перевищує традиційні туристичні напрямки.

Незважаючи на те, що у Чорнобильській зоні починає розвиватися туризм, ще залишаються проблеми та перешкоди, які необхідно негайно вирішити. Для популяризації «темного» туризму було розроблено авторський тур «Новий початок кінця».

У цілому, дипломна робота дозволила розкрити складний спектр аспектів "темного" туризму, його вплив на суспільство та історичну пам'ять, а також визначити напрямки подальших досліджень та розвитку в цій галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Економічна правда» [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2019/10/8/652387/>.
2. Dark Tourism – the guide to dark travel destinations around the world [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dark-tourism.com/index.php/about>.
3. Foley M., Lennon J. JFK and dark tourism: A fascination with assassination. *International Journal of Heritage Studies*. Taylor & Francis, 1996. № 2(4). P. 198–211
4. Stone P. A dark tourism spectrum: Towards a typology of death and macabre related tourist sites, attractions and exhibitions. *Tourism*. 2006. № 54(2). P. 145–160.
5. Stone P. Consuming dark tourism: A Thanatological Perspective // P. Stone, R. Sharpley // *Annals of Tourism Research*. – Oxford, 2008. – P. 574–595.
6. Бордун О.Ю., Деркач У.В. Теоретичні та практичні засади дослідження похмурого туризму України. *Географія та туризм. Серія: Географія рекреації та*
7. Головний сайт Чорнобил-Тур. [Електронний ресурс]. - Режим доступа: http://www.chernobyl-tour.net/about_radiation_ua.html
8. Державне агентство з управління зоною відчуження. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dazv.gov.ua>.
9. Івченко Л. О., Романова К. М. Динаміка і перспективи розвитку туризму в
10. Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/>.
11. Сардак С.Е., Таран С.В. Потенціал «темного» туризму в країнах Європи / С.Е. Сардак, С.В. Таран // *Економіка і суспільство*. – Вип. 19 / 2018. – С. 27-34. – DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-19-5>.

12. Темний Ю.В., Темна Л.Р. Економіка туризму: підручник. М.: Фінанси і статистика, 2010. 448 с

13. Тонкощі радіоактивного туризму. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.petropravlivka.city/read/card/52031/chornobil-turistichnij-yak-planuyut-rozvivati-zonu-vidchuzhennya>.

14. Центр організаційно-технічного і інформаційного забезпечення управління зоною відчуження. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/cotiz.org.ua/posts/3418920194888102>.

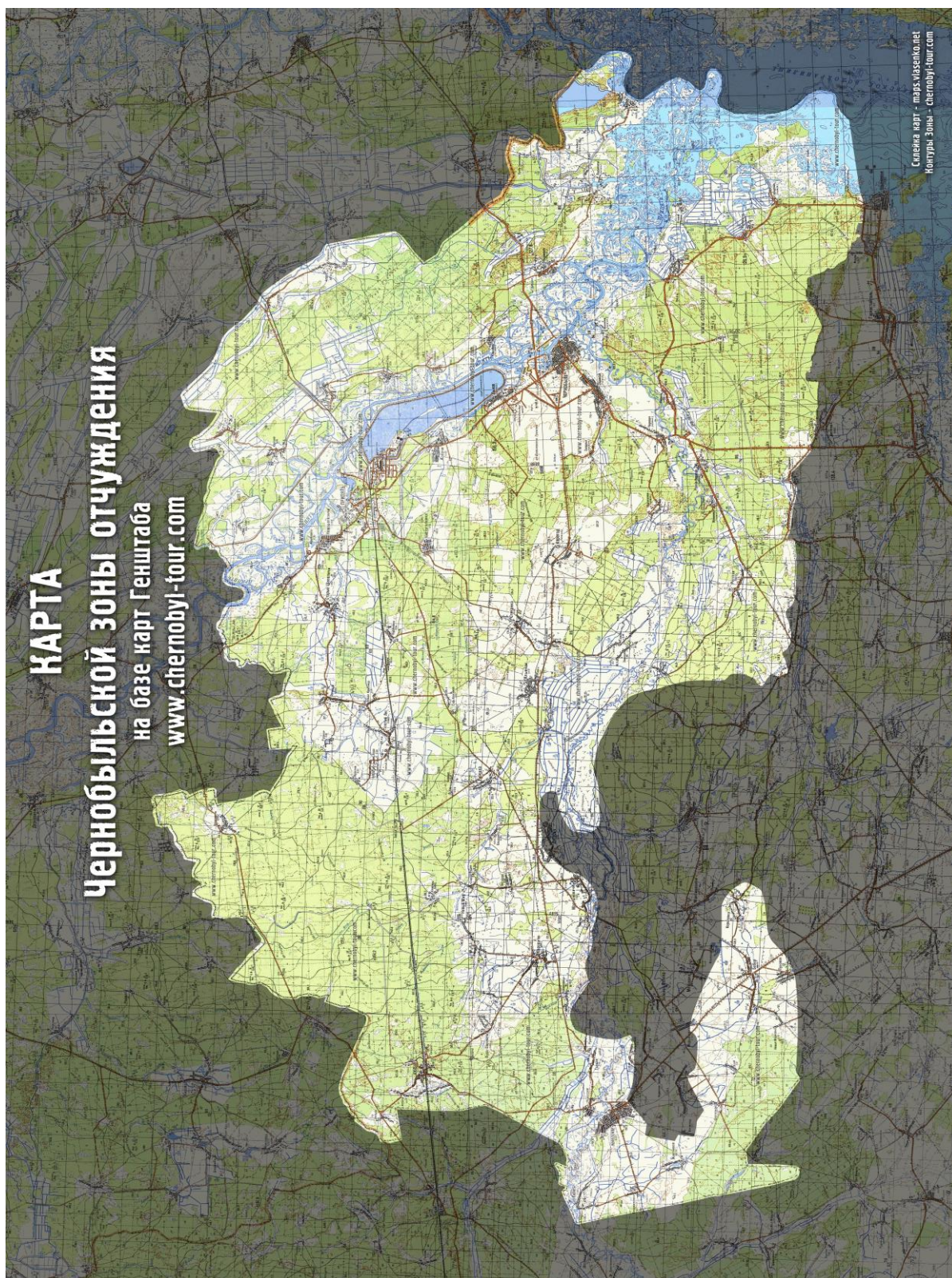
15. ЧОРНОБИЛЬ ТУР. Національний провайдер екскурсій в Чорнобильську зону. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.chernobyl-tour.com>.

16. Чорнобильській зоні / Л. О. Івченко, К. М. Романова // Електронне наукове фахове видання Ефективна економіка, 2020. - № 1. - DOI: 10.32702/2307-2105-2020.1.70.

17. Шильнікова З.М., Дульцева І.І., Матушкіна М.В. Тенденції розвитку «темного» туризму та його мотиваційні аспекти / З.М. Шильнікова, І.І. Дульцева, М.В. Матушкіна // Економіка та управління підприємствами. – Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2018. – Вип. 22. 2018. – с. 586-591.

18. Укрінформ. Названо кількість відвідувачів зони відчуження у 2020 році. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3130650-nazvano-kilkist-vidviduvaciv-zoni-vidcuzenna-u-2020-roci.html>

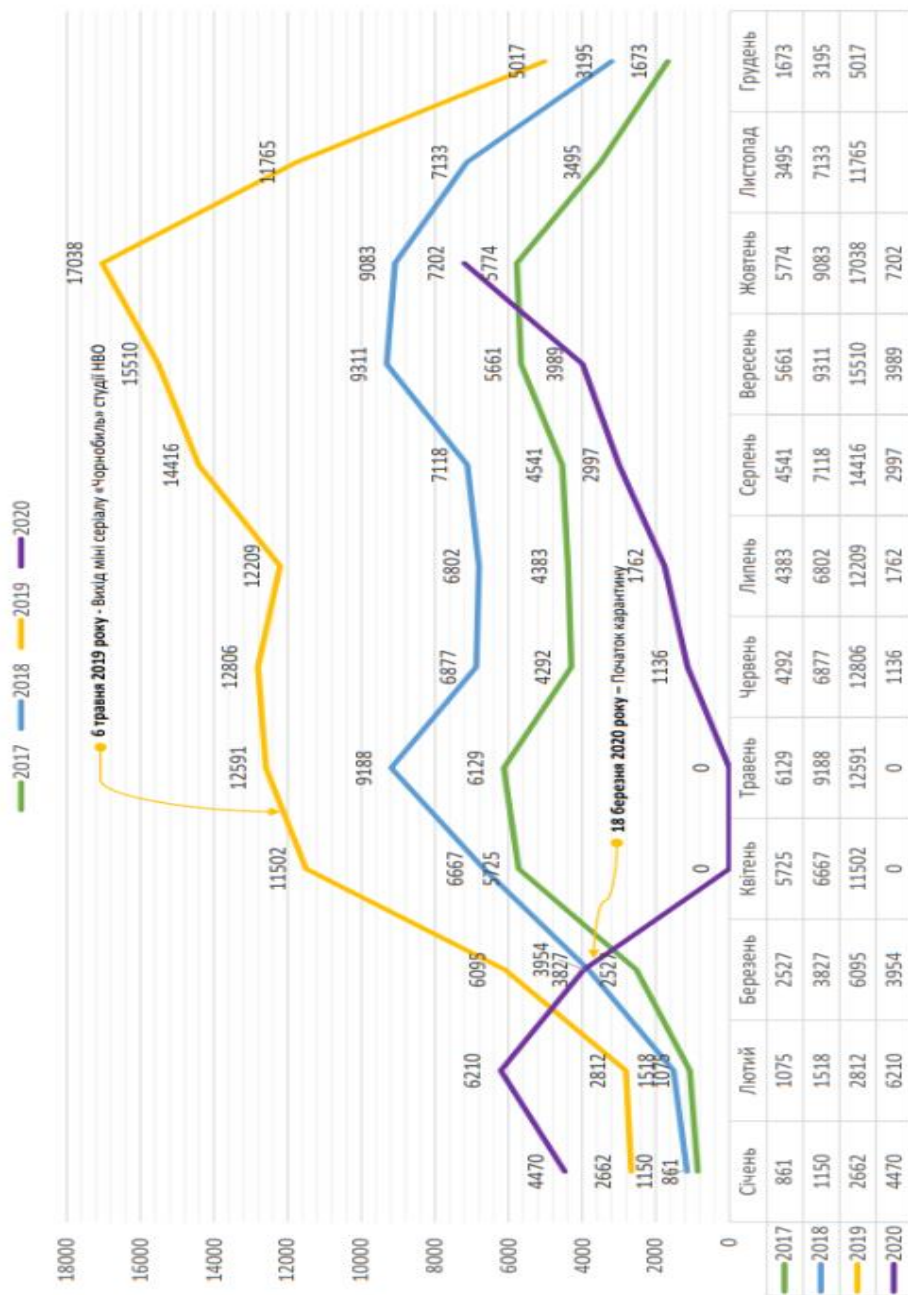
ДОДАТОК А
Топографічна карта Чорнобильської зони відчуження [15]

ДОДАТОК Б

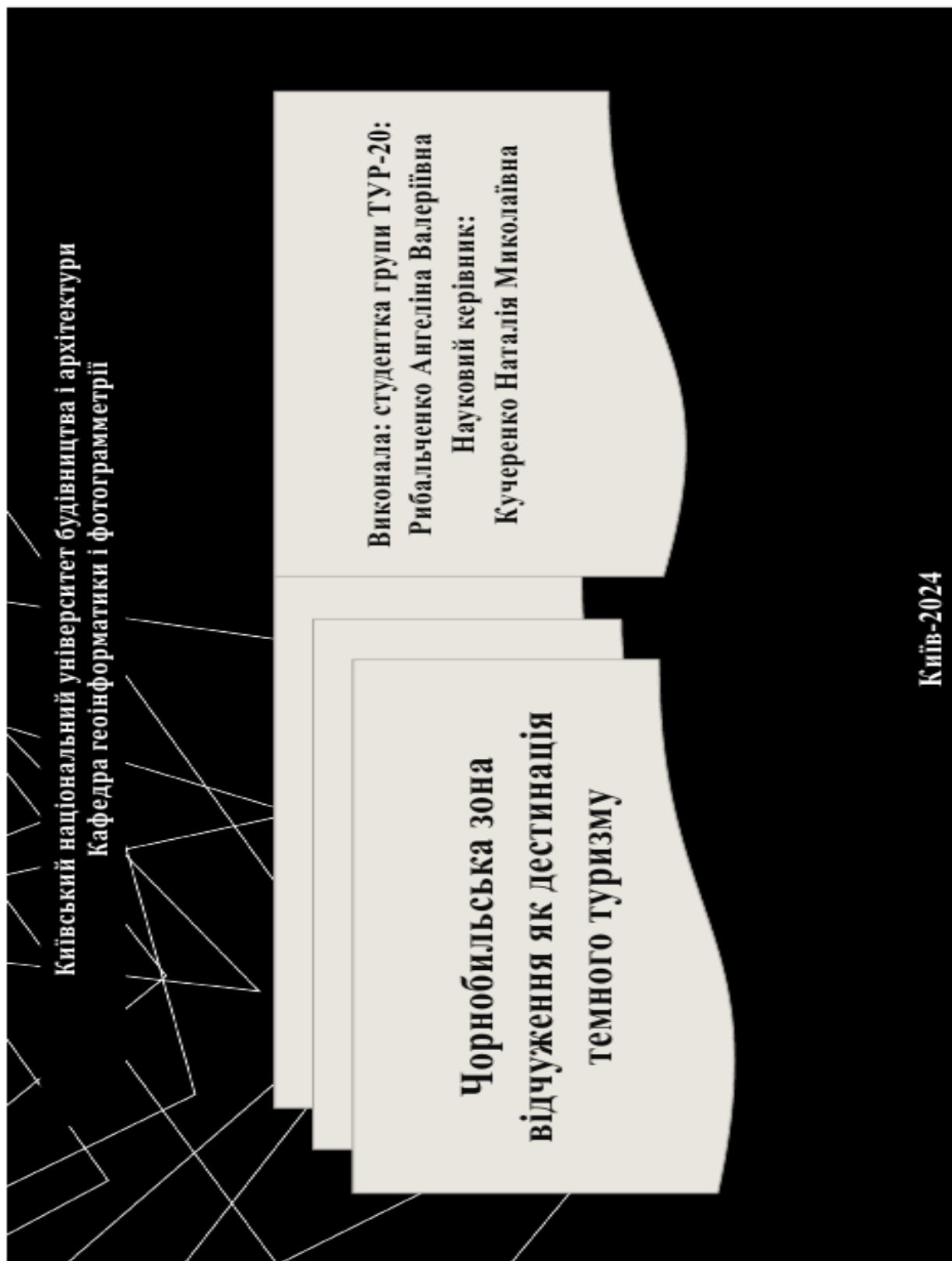
Статистика відвідування туристами Чорнобильської зони відчуження [18]

ЗРОСТАННЯ КІЛЬКОСТІ ВІДВІДУВАЧІВ ЗОНИ ВІДЧУЖЕННЯ В РОЗРІЗІ 2017-2020 років

ДОДАТОК В

Ілюстрації презентації до кваліфікаційної роботи

АКТУАЛЬНІСТЬ, МЕТА ТА ЗАВДАННЯ РОБОТИ

АКТУАЛЬНІСТЬ

«Темний» туризм з кожним роком набирає всю більшу популярність. Цьому сприяє кіно, комп'ютерні ігри, художня література. Тому даний вид туризму має право на існування і великі перспективи на подальший розвиток. «Темний» туризм показує який жахливий слід на нашій землі залишає людство і допомагає усвідомити масштаби катастроф через історії людей – її учасників, свідків і жертв.

Незважаючи на те, що катастрофа Чорнобильської АЕС мала великі та жахливі наслідки, Чорнобиль все одно став «туристичною візитівкою» України.

2

Мета

Дослідження сутності питання, вивчення ресурсної бази для розвитку «темного» туризму, розробка авторського туру до Чорнобильської зони відчуження.

Завдання

- розкриття суті та вивчення особливостей «темного» туризму;
- класифікація «темного» туризму;
- дослідження його різновидів;
- аналіз розвитку туризму в Чорнобильській зоні відчуження;
- розкриття туристичного потенціалу Чорнобилю як об'єкту туристичної дестинації;
- виокремлення та дослідження проблем «темного» туризму в Чорнобильській зоні відчуження і запропонування шляхів їх вирішення;
- проектування нового екскурсійного маршруту «темного» туризму в Чорнобилі.

1.1. Поняття «темного» туризму

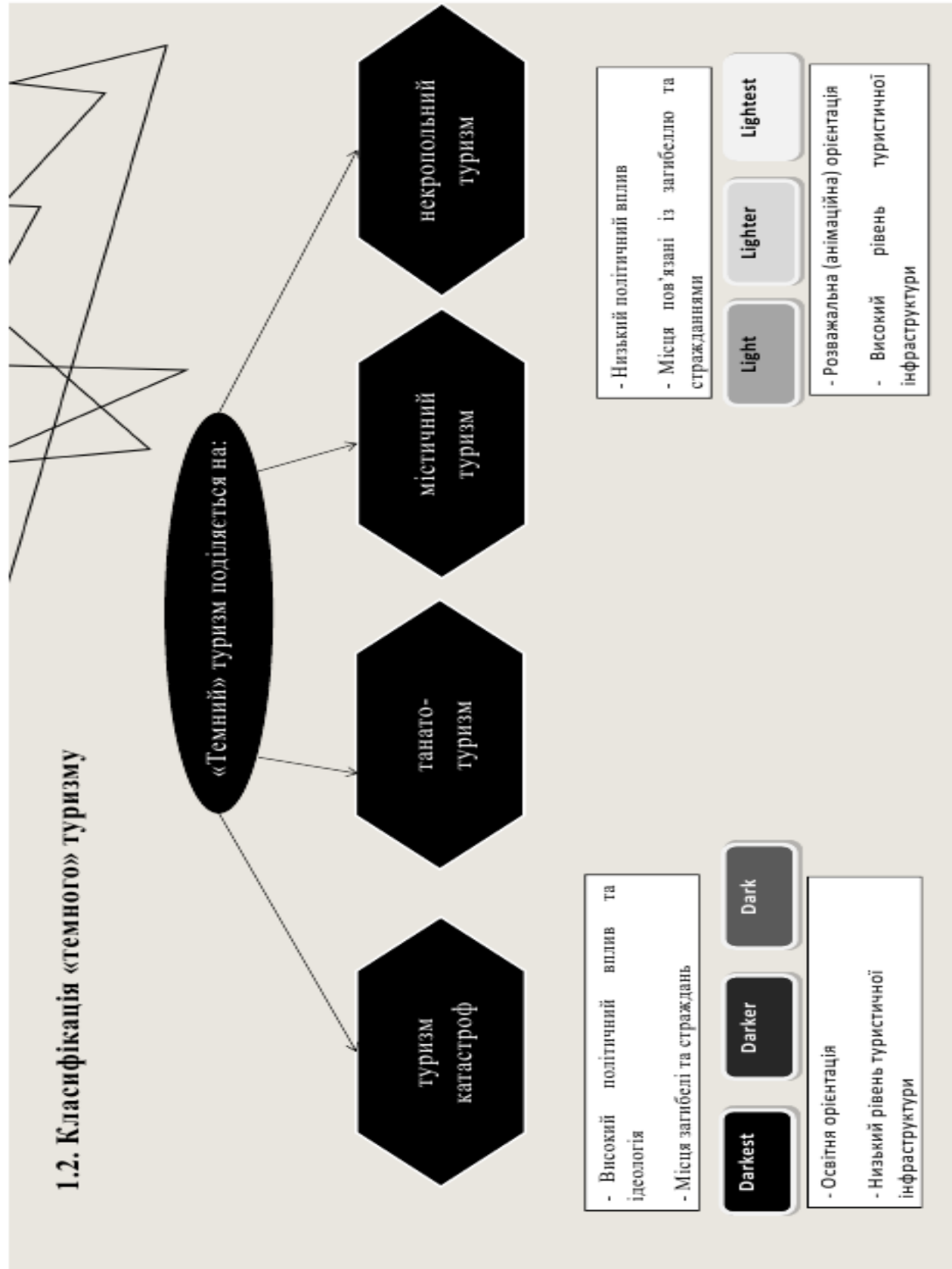
«Темний» туризм – це вид пізнавального та екстремального туризму, що пов'язаний з відвідуванням локацій, де відбулися катастрофи або місць, де люди зазнавали тортури. Поняття «темний» туризм уперше було використано у 1996 р. співробітниками факультету гостинності, туризму і менеджменту дозвілля Каледонського університету Джоном Ленноном і Малькольмом Фолі

Спонукає людей цікавитись «темним» туризмом такі фактори:

- бажання отримати нові емоції та враження;
- бажання дослідити нові туристичні дестинації;
- пошуки гострих відчуттів;
- бажання побороти свої страхи (наприклад, ті, що залишилися ще з дитинства).

1.2. Класифікація «темного» туризму

1.2. Туристичні дестинації «темного» туризму в Україні

1. Меморіальний комплекс пам'яті жертв Голодомору в Україні

2. Тюрма на Лещцького

3. Пам'ятник менонітам

4. Кам'яна Могила

5. Кіркут у Старому Самборі

2.1. Стан ринку туристичних послуг в Чорнобильській зоні відчуження

Початок 90-х років. Відвідування в Чорнобильську зону відчуження було нелегальним, оскільки після аварії пройшло не так багато часу.

2007-2009 роки. Але після виходу комп'ютерної гри «S.T.A.L.K.E.R.», яку випустила українська компанія GSC Game World, попит на нелегальні поїздки в зону відчуження дуже зріс.

Масова третя хвиля шанувальників гострих відчуттів почалася через численні фільми про події, які відбувалися в Чорнобилі та через відео на YouTube.

2.2. Ресурсний потенціал Чорнобиля

1. Колесо огляду

2. Рудий ліс

3. Секретна радіолокаційна станція дуга (Чорнобиль 2)

4. Оглядовий майданчик ЧАЕС і саркофаг

5. Дитячий садок в Копачах

6. Музей-меморіальний комплекс «Зірка Полин».

7. Кладовище барж і кораблів

3.1. Проблеми розвитку «темного» туризму та шляхи вирішення їх

Враховуючи зростання попиту на тури до Чорнобиля, необхідно вжити невідкладних заходів щодо облаштування визначених в установленому порядку маршрутів необхідною інфраструктурою. Тож у липні 2019 р. президентом В. Зеленським підписано указ про розвиток туризму в Чорнобильській зоні. Відповідно до нього, планують створити нові туристичні маршрути, побудувати нові КПП і відремонтувати нинішні, скасувати заборони на відеозйомку і поліпшити мобільний зв'язок.

3.2. Організація подорожей до Чорнобильської зони відчуження

«Темних» об'єктів чимало в Україні, тому існують організації, які займаються розробкою та проведенням таких туристичних подорожей.

Наразі найбільшою агенцією, що організовує тури до Чорнобиля, є туристичний оператор «ЧОРНОБИЛЬ ТУР».

Окрім відомої агенції ЧОРНОБИЛЬ-ТУР, існують і інші туристичні компанії, які розробляють тури в Чорнобильську зону відчуження.

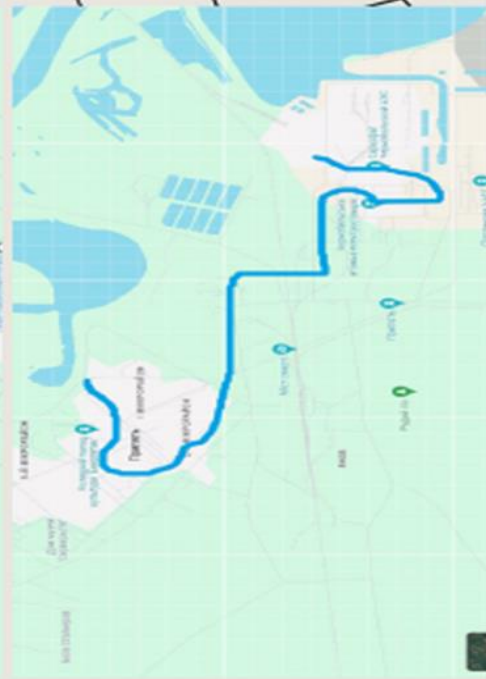
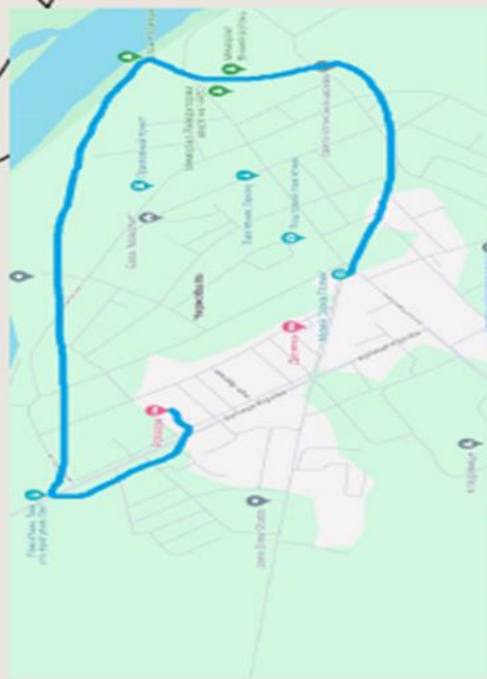
1. SoloEast Travel.
2. CHERNOBYL X.
3. Chernobyl Explorer.

3.3. Проектування нового екскурсійного маршруту «темного» туризму в зоні відчуження

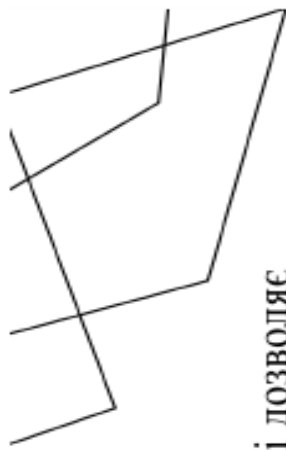
Розробка туру в Чорнобильську зону відчуження «Новий початок кінця»

Назва туру	«Новий початок кінця»
Вид туризму	«Темний»
Місцезнаходження	Київська область, Чорнобильська зона відчуження
Сезонність	Рекомендовано: пізня осінь або рання весна
Тривалість	2 дні \ 1 ніч
Цільова група	від 18 років
Кількість учасників	10 людей

Кошторис туру в Чорнобильську зону відчуження «Новий початок кінця»

Стаття витрат	Розрахунок	Загальна вартість, грн
Проживання в готелі «Десятка»	$340 * 10$	3400
Харчування	Сніданок входить у вартість проживання	-
Транспорт: Київ-Чорнобиль-Київ	$300 * 10$	3000
Екскурсія по Чорнобильській зоні відчуження (2 дні)	$6400 * 10$	64000
Страховання	$450 * 10$	4500
Собівартість туру	$3400 + 3000 + 64000 + 4500$	74900
Прибуток агенції	$74900 * 0,05$	3745
Вартість супроводження групи туристів	4000	4000
Загальна вартість туру на групу	$74900 + 3745 + 4000 * 1,2$	83445
Вартість туру на 1 особу	$83445/10$	8344

ВИСНОВКИ

Різноманітність об'єктів «темного» туризму в Україні дозволяє активно його розвивати. Але серед цих об'єктів особливо виділяється Чорнобильська зона відчуження. Чорнобильська зона стала популярним туристичним напрямком у 2019 році, особливо для іноземних туристів. Вони складають 79% від загальної кількості відвідувань. Натомість громадяни України становили 21%.

Незважаючи на те, що у Чорнобильській зоні починає розвиватися туризм, ще залишаються проблеми та перешкоди, які необхідно негайно вирішити. Для популяризації «темного» туризму було розроблено авторський тур «Новий початок кінця».

ДЯКУЮ ЗА УВАГУ!

